

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav východoevropských studií

Filologie – Slovanské literatury

AUTOREFERÁT (TEZE) DISERTAČNÍ PRÁCE

Geda Montvilaitė

Románové světy Ričardase Gavelise a Milana Kundery:
Komparativní analýza

Novelistic Worlds of Ričardas Gavelis and Milan Kundera:
A Comparative Analysis

školitel: prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.

2019

Úvod. Předmětem této práce je intelektuální próza konce 20. století, konkrétně dílo dvou romanopisců, představujících intelektuální román tohoto období v Česku a v Litvě nejzřetelněji. Jedním z hlavních cílů této práce je seznámit českého čtenáře s tvorbou Ričardase Gavelise, jednoho z nejvýznamnějších a nejvlivnějších prozaiků litevské literatury konce 20. století. Tvorba tohoto spisovatele dosud nebyla náležitě zhodnocena ani v Litvě, v Česku je pak sotva známa.

Ve snaze najít hlavní rysy Gavelisovy tvorby jsou jeho díla porovnávána s díly jednoho z nejznámějších českých spisovatelů – Milana Kundery. Ke srovnávání těchto tvůrců neinspiruje pouze fakt, že oba dosud jednoznačně ovlivňují literaturu svého národa, ale zejména výrazná podobnost jejich hlavního žánru – intelektuálního románu, podobné charakteristické rysy jejich poetiky a motivů a také to, že se ani jeden z nich se nevyhýbá filozofickým a estetickým úvahám.

Dosud byla Gavelisova tvorba porovnávána s texty jiných spisovatelů jen sporadicky a částečně. Význam této dizertace spočívá v první podrobné analýze tohoto tématu. Paralely Gavelisovy a Kunderovy tvorby si nepovšiml pouze litevský filozof a kulturolog Leonid Donskis, ale v době, kdy byl Gavelisův *Vilniuský poker* vydán ve Francii, také francouzská literární kritika.

Metodologie výzkumu. V první části práce jsou uvedeny definice pojmů, které poslouží jako nástroje pro analýzu Gavelisovy a Kunderovy tvorby. Původním záměrem byla analýza děl pomocí teorie polystilistiky, kterou popsal ruský badatel Julius Fomenka, při práci s materiálem jsme však usoudili, že bude účinnější využít nástrojů intertextuality a esejsmu, a to v rámci srovnávací metody, která je v této práci hlavní. Je však třeba vymezit ty aspekty, podle nichž bude tvorba obou prozaiků srovnávána.

Hlavní metodou této práce je tedy komparativní metoda, která umožňuje srovnávat tvorbu spisovatelů. Práce poukazuje na nejdůležitější styčné body, paralely a rozdíly Gavelisových a Kunderových děl.

Podle rakouského badatele Petra Václava Zimy¹ lze díla srovnávat z několika hledisek: typologicky, geneticky, z hlediska intertextuality anebo čistě empiricky. Takto

---

¹ Tureček, D. (Ed.), (2009). *Národní literatura a komparatistika*. Brno, Česká republika: Host
Tureček, Dalibor (ed.) *Národní literatura a komparatistika*. Brno, Host, 2009.

chápaná komparatistika se stává součástí postmoderního paradigmatu, neboť je tak nepřímou potvrzován fakt, že vše již bylo napsáno a srovnáním textů to lze prokázat.

V takovém případě ovšem bývají styčné body pouze vyhledávány a popisovány, což ale často nestačí a není adekvátní pro analyzovaný objekt. Empirickou rovinu však zcela neeliminujeme, může posloužit jako pomocný nástroj pro objasnění společných typologických a genetických jevů. Při tomto výzkumu používáme všechny jmenované způsoby srovnání, jelikož „Teorie nesmějí představovat prokrustovská lože, do nichž se jednotlivé narativy prostě napasují.“²

Pro náš výzkum se jeví jako nejproduktivnější směr typologická komparace doplněná o vhodné nástroje teorie intertextuality. Vlivy mívají v mnoha případech produktivní charakter. Nejsou vnímány jako mechanická podobnost, ale jako kreativní přepracování cizího textu jednoho či více autorů.³

Teorie intertextuality je značně široká, proto bylo nutné v disertační práci vymezit, o které teoretiky a o které jejich ideje se budeme opírat. Jednou ze zakladatelek tohoto směru je zástupkyně francouzské sémiotické školy Julia Kristeva. Dále využíváme myšlenek francouzského naratologa Gérarda Genetta, českého literárního vědce Jiřího Homoláče a polského badatele Michała Głowińskiego. Litevskou teorii intertextuality pro nás zastupuje badatelka Irina Melnikova.

Předmět našeho zájmu je omezen na problematiku literární komunikace a jednou z hlavních otázek, kterou si zde klademe, je ta, zda mezitextové vztahy můžeme chápat jako imanentní vlastnost literatury.

Teorie intertextuality je jedním z nejzajímavějších a nejvhodnějších nástrojů pro účely této práce. Termín „intertextualita“ byl poprvé použit francouzskou literární teoretičkou Julií Kristevou, své kořeny však má již dávno před ní. Základy teorie, z níž později Julie Kristeva vycházela, položil ruský literární vědec Michail Bachtin. Ten je považován za předchůdce intertextuality. Slovo *intertextualité* však poprvé použila až Kristeva, a to jako náhradu za již nepoužívaný termín „intersubjektivost.“⁴

---

²Chatman, S., (2008). Příběh a diskurs: Narativní struktura v literatuře a filmu. Brno, Česká republika: Host, str. 97.

³Tureček, D. (Ed.), (2009). Národní literatura a komparatistika. Brno, Česká republika: Host, str. 163–4.

⁴ Homoláč, J., (1996). Intertextivost a utváření smyslu v textu (1. Vyd). Praha, Česká republika: Karolinum, str. 33.

Nejvíce využíváme teorii G. Genetta a jako intertextové motivy chápeme nejen citát, ale i plagiát a aluzi. G. Genette tyto typy analýzy nazývá *transformace* (*transformation*) a *napodobování* (*imitation*).⁵ Transformace je přeměna jednoho textu v jiný, přičemž je zachována forma a základní prvky kompozice textu původního. *Napodobování* je mnohem složitější a opírá se o existenci nepřímých podobností. U tohoto typu analýzy stačí v textu parafrázovat jeden fragment původního diskursu a již jde o nepřímou transformaci.

Z výše uvedeného lze učinit závěr, že v prvním případě můžeme strategii intertextuální analýzy označit jako metaforickou a v druhém jako metonymickou⁶.

Pokud tedy používáme strategii intertextového čtení, stačí použít konkrétní nástroje intertextové analýzy, jako je např. citát či aluze. „Jedna z funkcí aluze, tj. vracet do literární komunikace, kde často fungují právě jen „výtahy“ (témata, „hlavní myšlenky“ nebo fabule), nikoli **texty**, tj. potenciálně všechny elementy, z nichž je ten který text založen“⁷.

Z toho vyplývá, že intertextualita umožňuje, abychom v dílech viděli i něco jiného než význam, našli v nich to, co zatím nebylo uchopeno, přečteno. Ale také nám otevírá dveře do světa kompozice díla, který je čím dál rozmanitější a komplikovanější.

Právě kvůli tomuto rysu teorie intertextuality jsme pro tuto práci jako interpretační nástroj vybrali teorii esejistu Michaila Epštejna. V té se nepřímé citáty a aluze nazývají „esématy“. Teorie intertextuality bude v této práci aplikována právě odhalováním esémat s využitím teorie esejistu.

Eséma je jednotka esejistického myšlení, která „představuje volné spojení konkrétního obrazu a myšlenky, která ho zobecňuje“⁸ a spojuje je pouze vědomí lidské zkušenosti.

---

⁵ Genette, G., (1997). *Palimpsests. Literature in the Second Degree*. Lincoln, USA: University of Nebraska Press, str. 7.

⁶ Srov. Schahadat, S., (1999). Intertextovost: čtení – text – intertext. In: M Pechlivanos, S., Rieger, W., Struck, M., Weitz (Eds). *Úvod do literární vědy* (str. 357-367). Praha, Česká republika: Herrmann a synové, str. 366.

⁷ Homoláč, J., (1996). *Intertextovost a utváření smyslu v textu* (1. Vyd). Praha, Česká republika: Karolinum, str. 73.

⁸ Эпштейн, М., (1987). На перекрестке образа и понятия (Эссеизм в культуре нового времени). In: М., Эпштейн. *Парадоксы новизны*. Москва, СССР: Прогресс. str. 374: «представляет собой свободное сочетание конкретного образа и обобщающей его идеи».

Tímto způsobem se snažíme odhalit spojitosti mezi texty obou autorů, jejich konkrétní společná místa i odlišnosti. Esezjistickým prizmatem nahlížíme a objasňujeme, kolik podobných míst je možno nalézt v tvorbě autorů, z nichž každý náleží k intelektuálnímu proudu jiného jazykového prostředí a jiné generace.

Předmět výzkumu. Předmětem našeho výzkumu jsou čtyři díla Ričardase Gavelise a čtyři díla Milana Kundery. V případě Gavelise jsou to romány *Vilniuský poker* (*Vilniaus pokeris*, 1989), *Vilniuský jazz* (*Vilniaus džiazas*, 1993), *Poslední pokolení lidí na Zemi* (*Paskutinioji Žemės žmonių karta*, 1995), *Sedm způsobů sebevraždy* (*Septyni savižudybės būdai*, 1999). Pozornost je věnována takzvané Vilniuské trilogii, analýzu pak doplňujeme ještě jedním dílem, jež ilustruje tendence spisovatelovy tvorby. *Vilniuský poker*, *Vilniuský jazz* a *Sedm způsobů sebevraždy* patří do zmíněné trilogie, *Poslední pokolení lidí na Zemi* souvisí s vilniuským toposem volněji, ten však stále zůstává součástí vnitřního světa hrdinů.

Ani v případě Kundery není zkoumáno celé jeho románové dílo. Omezujeme se na romány *Valčík na rozloučenou* (1972), *Knihu smíchu a zapomnění* (román, 1978), *Nesnesitelná lehkost bytí* (1984) a *Nesmrtelnost* (francouzsky 1990, česky 1993). Výběr není nahodilý. Každé z těchto Kunderových děl se odlišuje svou kompozicí a vnitřním systémem. Námi sledovaná témata jsou blíže komentována v Kunderově esejistice, jíž také věnujeme náležitou pozornost. Spisovatelova sebereflexe nejen pomáhá lépe porozumět jeho textům, obrací pozornost na detaily, které recipient ne vždy na první pohled postřehne, ale také doplňuje jejich semantické pole. Domníváme se, že právě při tomto výběru lze odhalit nejdůležitější momenty tvorby českého romanopisce.

Jeden z nejznámějších litevských filozofů a kulturologů přelomu století Leonidas Donskis definoval osm let po smrti Ričardase Gavelise podstatné body, jež spojují litevského a českého spisovatele.

Vilniuský poker je považován za nejznámější litevský román psaný „do zásuvky“. Dílo vzniklo v pozdním sovětském období v letech 1979–1987 a bylo vydáno v roce 1989, kdy Litva ještě patřila k Sovětskému svazu. Román porušoval tehdejší literární normy a stal se literární „bombou“, vycházel v nákladech dnes jen těžko

představitelných.⁹ Tento román je mezníkem, který dělí Gavelisovu téměř čtvrt století trvající tvůrčí cestu (1976–2002) na dvě etapy: „předpokerovou“ a „popokerovou“, neboli „předsajūdisovou“ a „posajūdisovou“.

Je třeba vysvětlit, proč do výzkumu nebyla zahrnuta i jiná díla. Román *Paměti mladého člověka* (*Jauno žmogaus memuarai*, 1991) nebyl zkoumán proto, že jeho stylistika je blízká autorovým novelám, což mohlo vést k předpokladu, že román byl napsán dříve, v osmdesátých letech, byl však publikován až na začátku 90. let. Ačkoli ne jeden literární kritik tvrdí, že je to jeden z nejlepších Gavelisových románů, svou poetikou patří ještě do „předpokerové“ doby, o kterou do této práce nezahrnujeme. Z podobných důvodů nebyl zkoumán také román *Kvartet ztracených ctí* (*Prarastų godų kvartetas*, 1997). V tomto díle autor tematicky i stylisticky udělal krok zpátky. Jelikož usilujeme o důsledné sledování vývoje vybraných témat a motivů, tento román nebyl k výzkumu použit.

Ani v Kunderově případě jsme se nezabývali všemi jeho romány. Byl vybrán *Valčík na rozloučenou* (1972), *Kniha smíchu a zapomnění* (1978), *Nesnesitelná lehkost bytí* (1984) a *Nesmrtelnost* (francouzsky 1990, česky 1993). Tento výběr není náhodný. Každý z těchto Kunderových románů je odlišný z hlediska kompozice a vnitřní výstavby. Námi sledovaná témata jsou širěji komentována v Kunderově esejistice, které také věnujeme náležitou pozornost.

Nový přínos výzkumu. Jeden z důvodů, proč bylo za předmět disertace vybráno dílo Ričardase Gavelise, je ten, že reflexe Gavelisovy literární tvorby dosud chybí. Přímočará brutalita zobrazovaná v Gavelisových dílech přivádí do rozpaků litevského postsovětského čtenáře i literární kritiky, proto tvorba tohoto autora dosud nebyla podrobně analyzována. Větší pozornost jí věnovali litevští literární kritici ve Spojených státech, ovšem výhradně z hlediska postkoloniální kritiky.

Gavelisova tvorba dosud nebyla podrobněji srovnávána s dílem žádného jiného spisovatele, proto je takový výzkum přínosný. „Není divu, že Gavelis se v leccem podobá Milanu Kunderovi (Kunderova tvorba ovšem nikdy nebyla díky jeho estetismu a tvůrčí

---

⁹ Garsiausias R. Gavelio romanai „Vilniaus pokeris“ perleistas šeštą kartą. (Nejslavnější Gavelisův román „Vilniuský poker“ byl vydán šestkrát) (2019.02.05). In: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-02-05-garsiausias-r-gavelio-romanai-vilniaus-pokeris-perleistas-sesta-karta/174217>, 13:05.

poetice tak drastická, šokující a brutální jako Gavelisova), odvažující se ironizovat a dokonce s otevřeným sarkasmem psát o tom, co pro mnohé dosud představuje základy národní a evropské identity. Spojuje je totožné téma: dovoluujeme, aby nás historie nesla, formovala či deformovala, zlomila nebo změnila k nepoznání. Historie je v zemích a kulturách obou autorů vnímána fatalisticky a s determinující charakteristikou, ne jako symbolický prostor pro morální a politické zkoušení. Jak se může v takovém symbolickém prostoru zformovat a zachovat opravdová, jasná individualita?¹⁰

Přestože každý z těchto spisovatelů patřil k jiné generaci 20. století, nebylo by správné se domnívat, že je spojuje pouze zvolený žánr. Je velmi pravděpodobné, že Kundera i Gavelis se setkávali s týmiž texty, četli je, analyzovali, možná z nich čerpali inspiraci.

Všechna bádání o Gavelisově tvorbě se nejčastěji zaměřují na chronotop nebo na analýzu autora jako kritika sovětského období. Gavelisovy texty opravdu vybízejí k analýze motivů takového druhu. Obsahují ovšem kromě toho mnoho jiných aspektů, které stojí za probádání. Podrobné výzkumy věnované kompozici Gavelisových textů, postavě vypravěče či hlavního hrdiny v širším románovém kontextu, nebo konkrétním motivům prozatím chybí. Příčinou je podle Almantase Samalavičiuse to, že „mnoho profesionálů dosud reaguje na spisovatelovy obrazy, např. na působivě popsanou „Vesmírnou zadnici“, dosti nervózně.“¹¹

Teorie intertextuality umožňuje hledat styčné body nejen v samotných literárních dílech, ale i v jejich kontextech. O vlivech na Gavelisovu tvorbu rovněž nebylo mnoho napsáno, přičemž tento výzkum přispívá k popisu kontextu tvorby tohoto autora.

---

¹⁰ Donskis, L., (2010.09.29). Ričardas Gavelis, arba lietuvos intelektualo dilemos I. In: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-09-29-leonidas-donskis-ricardas-gavelis-arba-lietuvos-intelektualo-dilemos-i/50912>

, 12:52. „Nenuostabu tad, kad Gavelis daug kuo panašus į Milaną Kunderą (tik Kunderos kalba dėl jo estetizmo ir kūrybių poetikos niekada nebuvo tokia drastiška, šokiruojanti ir brutali kaip Gavelio), drįsusį ironizuoti ir net su atviru sarkazmu rašyti apie tai, kas daug kam iki šiol atrodo nacionalinės ir europietiškos tapatybės pamatai. Jų abiejų bendra tema: mes leidžiame, kad istorija mus neštų, formuotų arba deformuotų, sulaužytų arba neatpažįstamai pakeistų. Istorija abiejų rašytojų šalyse ir kultūrose traktuojama fatalistiškai ir deterministiškai, o ne kaip moralinių ir politinių dilemų išmėginimo simbolinė erdvė. Kaip tokioje simbolinėje erdvėje gali susiformuoti ir išlikti tikra, ryški individualybė?“

¹¹ Samalavičius, A., (2019 Pergalingas būtojo laiko tęstinumas: Ričardas Gavelis. *Memoirs of a Life Cut Short*. Translated by Jayde Will. Glasgow: Vagabond Voices. 2018, p. 245. Kultūros barai. Č. 3. Str. 44-47. Str. 45. „nemažai profesionalų iki šiol nervingai reaguoja į rašytojo perteiktus įvaizdžius, pavyzdžiui, įspūdingai aprašytą „Visatos Subinę“.

Oba autoři byli nuceni projít každodenní realitou socialismu. Současník Ričardase Gavelise, jeho přítel a také litevský spisovatel Saulius Tomas Kondrotas v interview uvedl, že kromě jiného „[mne] formoval i celý sovětský systém, jenž stál za izolací, proti které jsem se tak nějak organicky vzpíral“.¹² Je tedy přirozené, že texty zachycují vztah hrdinů k tomu, co se kolem nich děje, jejich názory a úvahy.

Dalším z cílů této práce je za pomoci srovnávací metody a nástrojů intertextuality či esejsmu stanovit obecné rysy intelektuálního románu konce 20. století. Ukázat, že to není národní mentalita, která rozhoduje o poetice a motivech děl ve světovém rámci, ale že nejsilnější vliv představuje všeobecný kulturní kontext.

Struktura disertace. Práci tvoří úvod, čtyři kapitoly a závěr. V první části práce jsou uvedeny definice pojmů, které slouží jako nástroje pro analýzu Kunderovy a Gavelisovy tvorby. Původním záměrem této práce bylo analyzovat díla za pomoci teorie polystilistiky, kterou popsal ruský badatel Julius Fomenka, při práci s materiálem jsme však usoudili, že bude účinnější využít nástrojů intertextuality a esejsmu.

Samostatná kapitola je věnována srovnání Gavelise s Kunderou a paralelám jejich tvorby.

Třetí kapitola je zaměřena na formální rysy kompozice vybraných textů Gavelise a Kundery, zejména na formu variací jako takovou.

Pozornost je soustředěna na motivy, které ukazují paralely Gavelisovy a Kunderovy tvorby. Zvlášť bylo zkoumáno pojetí smíchu, groteskna, kýče, vulgárnosti, karnevalismu, smrti – thanata, motivu sexuality. Zkoumány byly rovněž paralely mezi postavami a vypravěči, detailněji byly pojednány takové figury jako jako kanukove. Zvláštní oddíl byl věnován ženským hrdinkám a tělesnosti.

Závěr. Zvolená komparatistická metoda má svůj význam, neboť oba autory, přestože patří k různým generacím, spojuje totožné téma, a oba autoři mají dosud jednoznačně vliv na literaturu ve své oblasti působení.

Oba romanopisci si vybírají žánr intelektuálního románu, ve kterém se nevyhýbají filozofickým a estetickým promluvám. V jejich tvůrčích životech můžeme

---

¹² Kondrotas, T., (2018). Dabar viską laimingai pamirštu“: rašytoją Saulių Tomą Kondrotą kalbina Saulius Vasiliauskas [Teď vše zapomínám: rozhovor se spisovatelem Sauliusem Tomasem Kondrotasem připravil Saulius Vasiliauskas]. *Metai* (č. I, str.136–147), Str. 139: „pagaliau [mane] formavo visa tarybinė sistema, sukūrusi izoliaciją, kuriai kažkaip organiškai teko priešintis“.

nalézt paralely, např. rok 1989 je mezníkem ve tvůrčí cestě obou: Kundera začíná psát francouzsky, u Gavelise začíná popokerová etapa. Oba spisovatelé měli shodně zodpovědný a citlivý názor na své texty a na texty o sobě samém.

Intertextuální teorie nám dovoluje hledat paralely nejen mezi texty, které jsou analyzovány v disertaci, ale i nahlédnout na intertexty, které měly vliv na tvorbu obou autorů. Jak jeden, tak i druhý autor ve své tvorbě reflektuje například díla Ernesta Sábata, Franze Kafky a Hermanna Brocha. V souladu s Genettovou teorií, podle které se intertextové vazby mohou dělit na transformaci a napodobování, bylo stanoveno, že jak v Kunderově tvorbě, tak v Gavelisových textech, můžeme najít nejen případy transformace, ale i zjevně patrné napodobování intertextu.

Esejizace nejen reflektuje román, ale i vyjadřuje názor postav nebo vypravěče. To poskytuje tvůrci románu větší svobodu. Avšak ne vždy je to ku prospěchu literárního díla. Výzkum ukázal, že v případě Gavelisovy tvorby, i přesto, že se jednalo o jeden z prvních pokusů vložit do textu způsob řeči a módní detaily dané doby, nešlo o úspěšný pokus. V tomto konkrétním případě daný přístup snížil hodnotu literárního díla.

Oba spisovatelé s románovou formou zacházejí volně. Avšak každý z nich opakuje určité detaily strukturování díla a při srovnání forem děl obou spisovatelů lze spatřit i jisté podobnosti.

Kompozice všech Gavelisových románů se liší. *Vilniuský jazz* můžeme nazvat nejmuzikálnějším Gavelisovým románem. Spisovatel v každém případě hledal svébytnou formu vyjádření. Liší se nejen počet kapitol, ale i pozice vypravěče, avšak postav nikdy není mnoho. Kundera volí vynalézavější princip hry: tvoří zápletku, zamotává syžetovou linii, zavádí do děje značný počet postav.

Ani jednomu z analyzovaných autorů není cizí svět hudby. To se odráží v kompozici románu. Do svých literárních textů jej překládají mistrně. Dokážou převzít nejen formu, rovněž se snaží hrát si s jinými hudebními prostředky, jako například změnami tonality a tempa. Kundera přebírá z hudby formu variací. Litevský romanopisec v podstatě používá improvizaci, která je základem pro formu variací. Variace se střídají nejen v rámci jednoho díla, ale i mezi romány. Přímé spojení mezi díly neexistuje, nicméně v Gavelisově tvorbě nejen témata, ale i motivy a hrdinové putují z jednoho díla do druhého.

Při porovnávání motivů v Kunderově a Gavelisově tvorbě, jsme zaznamenali mnoho společných tendencí. V Kunderově tvorbě je mnoho esejistických úvah věnováno motivu smíchu. Smích je ambivalentní, může být z veselí a *hodnotícím smíchem*. Tento fenomén je spjat s karnevalovou kulturou. V Gavelisových románech se do popředí dostává právě groteskno. S jeho pomocí romanopisec transformuje základní hodnoty, přechází do paralelních dimenzí. Autor si troufne do textu vkládat filozofická, kulturní, náboženská a mytologická esémata, která zabarvuje obrácenými významy. V jeho dílech se mistrovsky mohou projevit i takové momenty, jako parodie na teorii spiknutí. Právě skrze grotesku Gavelis mluví o výjimečném nebezpečí pro svět – to představují kanukové.

Kundera ve srovnání s Gavelisem zůstává umírněnější. Ve své tvorbě se snaží nepřekročit nebezpečnou kritickou mez groteskna. Spisovatelé volí obrazy sféry smíchu o různé síle a vlivu. Avšak oba používají výrazové prostředky, které umožňují prostor smíchu, a mluví o výjimečně důležitých hodnotách: přežití, bezpečnosti a lidskosti.

Další motiv, kýč jako estetika ošklivosti, který je uveden v románech v podobě intertextu, nám pomáhá poodhalit základní myšlenku díla. Kýč jako kulturní fenomén se dá popsat jako umění bez systému hodnot. V románech Gavelise a Kundery se motivy kýče objevují jako esémata, které pokračují v řetězu asociací a vedou k pochopení smyslů děl. Úvahy jsou doplněny popisováním vulgarit. Ve světě vytvářeném Gavelisem je nám systém hodnot předkládán zároveň s šokujícími výjevy.

V tvorbě českého spisovatele se vyskytující vulgarita jeví jemnější, dokonce by se dalo říct, že je rafinovanější a její použití je čtenáři dávkováno postupně. Jak kýč, tak i vulgarita se tu používají za určitým účelem, který má za cíl zvýšit intenzitu emocí, jež zažívají adresáti, a rozšířit jejich rozsah. Postmoderní společnost hledá nové způsoby a propůjčuje si to, co po celou dobu existovalo stranou, bylo marginalizováno, zavržováno. Všechny v textech použité prostředky – kýč, vulgární výjevy, ošklivost – sledují jeden cíl. Je to způsob, jak udělat dílo přesvědčivějším.

Při důkladném zkoumání motivů karnevalismu v románech Gavelise a Kundery, nacházíme nejen paralely, ale i odlišnosti. Do Gavelisovy tvorby z menippské satiry, kterou Bachtin spojuje s karnevalem, přichází organická harmonizace mezi symbolikou, filozofií, občas mystickými či religiózními elementy a největším a hrubým naturalismem

brlohů. V Gavelisových románech, stejně jako při karnevalu, dochází v rámci struktury uměleckého obrazu k základnímu hodnotovému převratu. Romanopisec do svých textů také přenáší „gavelizovanou“ verzi karnevalového reje. Jeho svět je však obrácen, nekráčí ke zrození, ale ke smrti. Karnevalový rej a oslavy v Kunderových dílech nenajdeme. Autor je podstatně jemnější, volí odlišný způsob a styl vyprávění. Karnevalismus se v jeho dílech projevuje poněkud jinou formou.

Karnevalový prvek spojující tvorbu obou autorů je reprezentován uvedením neordinárních hrdinů, kteří jsou schopni měnit chod událostí, dokonce jeden z nich – Bakneris má moc modifikovat i okolí. Daní hrdinové jsou jakoby představitelé karnevalu nebo *deus ex machina*. Karnevalový element tedy ukazuje, že ironický, hravý pohled je společný pro filozofický román druhé poloviny 20. století.

Karnevalový motiv spojuje erotiku s motivem smíchu a groteska. Kundera si volí hravě tvarované pole sexuality. Erotično se zvláštní melodií vplétá a téměř ovládne hrdiny románů a samotné dílo. Vulgarizaci či přímé vulgarity zde nenalezneme. V Gavelisově tvorbě moment sexuálního zájmu dává jistou naději, že existuje jiné východisko, ne pouze smrt. Integrované erotično v Kunderových románech a otevřená demonstrace sexuality v dílech Gavelise, spisovatele odlišuje, zároveň však ukazuje společné.

Další společný motiv je Thanatos – smrti. To se jeví jako přechod, pokračování, přerod. Tento motiv se posouvá k hranicím života, pomalu uzurpuje stále větší sémantickou plochu děl, umožňuje nahlédnout hluboký smysl. Motiv Thanata je v románech obou autorů úzce spjat s motivem odmítnutí sociálních masek.

V Gavelisových dílech je motiv smrti jedním z dominantních témat. Motiv Thanata, obdobně jako jiné momenty, Gavelis deformuje. Satanský motiv, který se vyskytuje v románu Bulgakovova *Mistra a Markétky* a je úzce spojený s motivem smrti, se intertextuálně rozvíjí jak v Gavelisových, tak Kunderových textech, i když v dílech českého romanopisce se projevuje poněkud umírněnějším způsobem. Tento román představuje pro dílo obou zmiňovaných autorů výrazný intertext.

V dílech je smrt vykládána jako cesta k vysvobození. Touha po smrti je silná vášeň, kterou chceme prožívat znovu a znovu. Přestože tvorba je předkládána jako sebevražedný nebo vražedný akt, umělec v tvorbě vidí také možnost duchovní obnovy.

Základním motivem-tématem, které se jako červená nit vine všemi romány, je osvobození vnitřního já, oproštění se od všech forem zosobnění, ať už fyzického, sociálního, nebo jakéhokoli jiného. Je to snaha o dosažení absolutního klidu, hodnoty, kterou kladou tvůrci jako základní cíl intelektuální tvorby.

Při porovnání Gavelisovy a Kunderovy tvorby, vyplynulo, že Gavelisův vypravěč je *homodiegetický* a romány často *multiperspektivní*. V případě Kunderových textů se ve třech z nich vypravěč příběhu neúčastní, že dílo je *heterodiegetické*. Pouze v *Nesmrtelnosti* je *homodiegetický* vypravěč, který poté získává vlastnosti obou Genettových typů vypravěče, tedy jak *homodiegetického*, tak *heterodiegetického*. S ohledem na osobitý způsob vyprávění *Nesmrtelnost* můžeme nazvat románem o psaní románu.

V Kunderových i Gavelisových textech můžeme zaznamenat společné intertexty, počínaje Biblií, přes Sábata, Brocha až po Bulgakovovu tvorbu. Objevují se zde postavy karnevalového typu a postavy, které je těžké pojmenovat jako postavy díla. Gavelis pro ně vymýšlí nové pojmenování, jsou to kanukové. Kunderovi hrdinové takové postavy spojují s ďáblem. Avšak ani v jednom z děl těchto autorů není s konečnou platností určen prostor působení takových bytostí.

O to zřetelnější je autory zobrazovaná rozmanitost ženského světa. V Gavelisových románech jsou ženy často nesamostatné, mohou být démonické, přímo objekty sexuálního uspokojení, dokonalé sexuální partnerky a milované. Je zde zdůrazňována ženská tělesnost. Ve výjimečných případech se objevují i ženské hrdinky, které kdysi měly, ale ztratily svou ženskou přitažlivost a jako by se staly bezpohlavními – pouhými angažovanými občankami.

Kundera ovšem ženským hrdinkám přisuzuje více individuality, schopnosti samostatně se rozhodovat a konat. I když i tady vidíme sklon vychutnávat si ženskou společnost, avšak ženám je dána možnost být rovnoprávnou účastnicí pohlavního aktu. Mezi Kunderovými hrdinkami vidíme i takové, které své tělo vnímají odlišně, většinou se s ním nedokážou identifikovat. To je vlastní hlavním hrdinkám románů. Když shrneme obraz ženských hrdinek ve tvorbě obou romanopisců, můžeme tvrdit, že se skutečně liší. Gavelisův vypravěč objektivizuje ženy, je možné je rozlišovat podle typů.

V Kunderových románech je hrdinkám dána možnost mít osobitý vnitřní svět pocitů a zkušeností. Zde jsou ženy individuality, které není možnost třídit podle typů.

Ze srovnání Gavelisových a Kunderových románů vyplynulo, že i když spisovatelé patří k různým generacím a národům, lze v jejich tvorbě zaznamenat mnoho shodných momentů. Můžeme konstatovat, že v intelektuální próze rezonuje nejen prostor hodnot a zkušeností, ale i pojetí základních archetypních významů. Menší rozdíly odráží určitá individualita autorů, ty však nejsou podstatné.

Spisovatel intelektuální prózy konce 20. století, jakkoliv formovaný různými okolnostmi, čerpá těžiště tvorby ze stejného zdroje, čte a setkává se se stejnými texty, cení si podobných uměleckých tendencí a dokáže je nejen vstřebávat a hromadit, ale i předat ve své tvorbě dalším generacím.

Použitá literatura

Chatman, S., (2008). *Příběh a diskurs: Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno, Česká republika: Host

Donskis, L., (2010.09.29). *Ričardas Gavelis, arba liuvos intelektualo dilemos I*. In:

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-09-29-leonidas-donskis-ricardas-gavelis-arba-liuvos-intelektualo-dilemos-i/50912>

Garsiausias R. Gavelio romanas „Vilniaus pokeris“ perleistas šeštą kartą. (2019.02.05). In: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-02-05-garsiausias-r-gavelio-romanas-vilniaus-pokeris-perleistas-sesta-karta/174217>

Genette, G., (1997). *Palimpsests. Literature in the Second Degree*. Lincoln, USA: University of Nebraska Press

Homoláč, J., (1996). *Intertextovost a utváření smyslu v textu* (1. Vyd). Praha, Česká republika: Karolinum

Kondrotas, T., (2018). Dabar viską laimingai pamirštu“: rašytoją Saulių Tomą Kondrotą kalbina Saulius Vasiliauskas [Ted' vše zapomínám: rozhovor se spisovatelem Sauliusem Tomasem Kondrotasem připravil Saulius Vasiliauskas]. *Metai* (č. I, str.136–147)

Samalavičius, A., (2019 Pergalingas būtojo laiko tęstinumas: Ričardas Gavelis. *Memoirs of a Life Cut Short*. Translated by Jayde Will. Glasgow: Vagabond Voices. 2018, p. 245. *Kultūros barai*. Č. 3. Str. 44-47.

Schahadat, S., (1999). *Intertextovost: čtení – text – intertext*. In: M Pechlivanos, S., Rieger, W., Struck, M., Weitz (Eds). *Úvod do literární vědy* (str. 357-367). Praha, Česká republika: Herrmann a synové

Tureček, D. (Ed.), (2009). *Narodní literatura a komparatistika*. Brno, Česká republika: Host

Эпштейн, М., (1987). *На перекрестке образа и понятия (Эссеизм в культуре нового времени)*. In: М., Эпштейн. *Парадоксы новизны*. Москва, СССР: Прогресс.

Publikační činnost

- Nesuprastas ar užmirštas kūrėjas? : Vytautas Janavičius. *Darbai ir dienos*. Kaunas, 2005, p.7-66.
- Vytauto Sirijos Giros fenomenas. *Práce Baltystyczne 3: język, literatura, kultura*. Warszawa, 2006, p. 359-364.
- Litevsky psaná literatura. *Literatura ve světě – svět v literatuře*. Gutenberg/Praha, 2007, p. 215 – 221.
- Moteriškoji namų samprata Milano Kunderos romanuose. *Tautinio/pilietinio identiteto reprezentacija ir formavimas šiandien*. Kaunas, 2009, p. 171-179.
- M. Kunderos ir T.S.Kondroto intertekstualumas: metaforinis ar metoniminis? *Česlovo Milošo skaitymai 3. Kultūrų sankirtos: patirtys ir pokyčiai*. Kaunas, 2010, p. 191-198.
- Polistilistika lietuvių ir čekų Posovietines Erdvės Romanuose. *Acta Universitatis Carolinae. Studia territorialia. Supplementum II, 2011/1*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum/Praha, 2012, p. 403-416.
- Příručka akcentologie litevštiny pro české studenty (drauge su Nad'ą Vaverová), on-line elektroninė mokymo priemonė, Univerzita Karlova v Praze, 2016.

Akademická činnost

- *Karnavališkumas Gavelio ir Kunderos romanuose – Česká baltistika / baltistika Čekijoje 1918 – 2018: ohlédnutí a výhledy*, Praha, Karolinum, 29.4.2019.
- *Žaidimas kalba R. Gavelio apsakyme Taikos balandis (Hra s jazykem v povídce R. Gavelise Holubice míru) – IV International Lithuania Congress, Wrocław, 22.-24.05.2017.*
- *Vilniaus džiazas Atsisveikinimo valsio žingsniu (Ričardo Gavelio ir Milano Kunderos romanų paralelės) (Ričardo Gavelio ir Milano Kunderos romanų paralelės) (Vilniuský jazz krokem Valčíku na rozloučenou (Paralely románů Ričardase*

Gavelise a Milana Kundery) – Lietuvių literatūra ir kultūros kontekstai II, Anykščiai, Litva, 19-21.04.2017.

- *Pranciškaus Skorinos pėdsakai Prahoje* – Pranciškus Skorina ir jo Prahos Biblija: Daugiakalbis LDK kultūrinis paveldas ir šiandiena / František Skorina a jeho pražská Bible Mnohojazyčné kulturní dědictví Velkoknížectví Litevského a současnost, Praha, Karolinum, 8-9.11.2017
- *Lietuvių literatūros sklaida. Vertimai į čekų kalbą* (Šíření litevské literatury. Překlady do českého jazyka) – Lituania (Baltistika) šiuolaikiniuose ugdymo procesuose, LEU, Litva, 6.-7.4.2017.

Pedagogická činnost

- Analýza komunikačních jednotek (litevština)
- Areálové a evropské kontexty litevské a lotyšské literatury (20. stol.)
- Čtení a analýza textů ze zvoleného areálového jazyka (litevština)
- Čtení litevských literárních textů I
- Další areálový jazyk I - IV.: Litevský jazyk
- Další slovanský nebo baltský jazyk I – IV (litevština)
- Důležité otázky litevské gramatiky
- Funkční stylistika a frazeologie studovaného areálového jazyka (litevština)
- Gramatické cvičení úroveň C1 I – II
- Gramatický cvičení B1 II.
- Jazyk A – praktická jazyková cvičení I – VI (litevština)
- Jazykový seminář z areálového jazyka I – II (litevština)
- Konverzace pro mírně až středně pokročilé (litevština)
- Konverzační cvičení z litevského jazyka, úroveň B1 – C1
- Lexikální cvičení I – II.
- Literatury východní Evropy IV (Současné literatury východní Evropy)
- Litevština pro úroveň B2 – C1

- Mluvený vědecký text I – II
- Překlad litevské prózy
- Překlad odborných textů ze zvoleného areálového jazyka (litevština)
- Překlad uměleckých textů ze zvoleného areálového jazyka (litevština)
- Překladatelské praktikum (litevština)
- Psaní textů ve zvoleném areálovém jazyce (litevština) B
- Rozvoj komunikačních dovedností ve studovaném areálovém jazyce I – II (litevština)
- Seminář kreativního psaní ve zvoleném areálovém jazyce I – II (litevština)
- Stylistická analýza textů ze studovaného areálového jazyka (litevština)
- Stylistika vědeckého jazyka
- Tvorba česko-litevského slovníku I – II